

Cardós (la *spälla* Tavascan, Esterri, 1934) i fins al Capcir: *Vəspállə* (Formiguera, 1960). Serveixi això, al mateix temps, per marcar fins on arriba en aquest mot l'evolució fonètica de T'L en ll palatal geminada. És sabut que aquesta palatalització, com més al Nord es va, es troba en data més primerenca, de manera que en el Rosselló ja en tenim testimonis cap a l'any 1300, en el ms. més antic de les *VidesR* (*LleuresC*, p. 305, § 28). I potser, com més al Sud, més degué trigar a produir-se: en tot cas el fenomen ha restat estrany a la zona tortosina, a les Illes i al País Valencià, llocs on s'ha conservat fins avui l'antic *espatla*, pron. *espälla* (*əspállə*). Fins cap a Castelló es manté viva la geminada, en la zona central valenciana s'ha reduït a l simple en la pronunciació de quasi pertot, i la geminada reapareix des de cap al Xúquer, sobretot ben vigorosa entre el Benicadell i la Marina.

En les llengües germanes trobem l'equivalència fonètica d'aquest mot, i amb un contingut semàntic que, inicialment, fou en totes el mateix: pertot hi ha la idea d'omòplata. Aquesta es manté sempre en portuguès *espádua* (contra *ombro* 'muscle' i *costas* 'dors, esquena'); en castellà *espalda* és de vegades 'muscle' en bons escriptors medievals (Arx. de Hita, Juan Manuel), però en tota l'Edat Mitjana predomina 'omòplata', si bé acaba per substituir *DORSUM*, que en castellà havia desaparegut ja en la fase preliterària; mentre que el fr. *épaule* i l'it. *spalla* s'han orientat, com el català, cap a afavorir-hi l'expressió de la idea de 'muscle', si bé l'italià es manté en un estat més conservador que el francès i molt comparable al del català. I en general totes les llengües de la família han oscil·lat bastant entre les tres nocions.

En llatí, *spatula* s'aplica ja a l'omòplata dels animals, Apici (S. II d.C.) el refereix al del porc, i Vegeci (c. 400) al del cavall (v, i, 1). Trencant la unanimitat dels romanistes, el llatíntista i indòleg Manu Leumann, *VRom.* II, 470-2, va conjeturar que aquest *spatula* podia ser una regressió de **spacla* (segons el model de *vetulus ~ veclus*), el qual, per la seva banda, fóra una metàtesi de *SCAPULA*, nom normal dels omòplats en llatí clàssic i popular, des de Plaute fins a la *Mulo-medicina Chironis*. Es fundava per això que la *spatula* no era un instrument corbat, sinó pla, i per tant no tenia semblança amb un omòplata: argument del qual podem discrepar, i que alhora està contradit pels mateixos paral·lels que ell ja cita, i d'altres que n'hi podem afegir: cast. *paletilla* 'omòplata', sard *pala* id., suís alem. *schüfeli* 'plata de l'omòplata del porc' (derivat de l'al. *schaufel* 'pala'), i *scapula* mateix deriva de la mateixa arrel que el gr. *σπάπτω* 'jo cavo'; encara que les pales puguin no ser rigorosament planes, aquesta és, tanmateix, la propietat que les caracteritza en la consciència popular (cf. el nostre pirinenc *pala* 'vesant quasi espatat'), i igualment es va poder usar *spatula* com a terme de comparació.

Altres arguments decisius contra la idea de Leumann, més que tota consideració semàntica, és el fonètic. Absolutament en totes les llengües romàniques l'evolució fonètica de *SPATULA* suposa aquesta forma

com a punt de partida i no pas la sincopada **SPATLA* > **SPACLA*; cosa que es comprèn tenint en compte que aquest diminutiu, purament llatí, d'un mot que era un pur hellenisme, no es pogué formar fins al llatí imperial, i en data més aviat tardana, quan el canvi de T'L en CL ja no es produïa en la llengua vulgar. La suposada metàtesi *SCAPULA* > **SPACLA* és de tipus ben extraordinària, però encara és més extraordinària admetre que aqueix **SPACLA* sofrís una regressió de caràcter fonètic, i que aquesta regressió tingués un abast tan general que no quedés cap rastre de **SPACLA* en les llengües romàniques. Si és així tothom refusarà creure que aquesta ultracorrecció fos tan universal, que no quedés rastre romànic del resultat conforme a l'evolució normal.

Potser, però, faríem mal fet de negar tot fonament a la idea de Leumann: reconeguem que la desaparició radical del mot general *SCAPULAE* és un poc xocant. Em semblaria més totalment versemblant admetre, que entre els dos sinònims i íntims parònims *SPATULA* es pogué produir una espècie d'atracció recíproca, com entre dos cossos celestes les òrbites dels quals s'atansen enormement l'una a l'altra, i es produeix entre ells una col·lisió, tornada fatal per les forces de gravitació convergent de tots dos. Potser *SCAPULA* fou responsable de l'evolució creixent de 'espatula' cap a la designació d'una part de l'ossada humana o animal, designada fins llavors pel parònim *scapula*: des de llavors els parlants pogueren tenir la sensació que en dir *spatula* (que no es tornava *spacla*, però ho sentien com una possibilitat a evitar) cometien aqueixa ultracorrecció en què Leumann ens voldria fer creure: històricament això no fou mai veritat, però hipotàticament pogué haver-hi alguna cosa d'això.

Ens ajuda a creure-ho el fet que tanmateix hi ha una dada (val a dir que és isolada) que ens sembla vàlida com a indicatiu que la paraula *SCAPULA* no morí abruptament: en un dels més arcaics textos occitans (quasi el més antic de tots, un poc anterior a l'any 1100), el poema de Boeci, apareix un cas de *schapla* que deu significar 'muscle': «sobre la *schapla* avia u tei θ grezesc» «sobre el muscle (el muscle o 'musclera' potser del vestit) tenia gravada una *theta* grega» (inicial de θεός 'Déu'), v. 207.² Això ja ens dona peu a conjeturar, essent un text d'una antiguitat extrema, que *SCAPULA* havia conservat una certa vida, més i més migrada, almenys en el llatí vulgar de la *Provincia Romana*, vida que s'anà extingint fins a no quedar-ne més que un escadusser i pòstum testimoni, a la fi del S. XI. Si això havia tingut més volum en l'era merovingia, hem de reconèixer la improbabilitat que *SCAPULA* i *SPATULA* convisqueessin l'un al costat de l'altre sense influència recíproca durant una desena de segles.

El duplicat savi *espatula* ja s'usava en català des de princ. del S. XVII [M. Agustí, *AlcM*; *DT*o. 1647; Lacav.].

DERIV.: *Espatulada*; *espatulat*; *espatuler*. *Espatllada*. *Espatllam*. *Espatllar* m. 'peça d'armadura' [1466]; 'os de l'espatlla d'un animal' (del cavall, c. 1500, Dieç); en castellà ha designat també una part del cos d'ani-